

פיגועי הטרור האחרונים לא הרסו את עמדתנו הציונית, אלא את חלומות השווא היונקים מהתכחשות עצמית. על מצדדי תהליך השלום להבין, שאף בשעה שאנו עומדים בפני שינויים היסטוריים מרחיקי לכת, יש יסודות שאסור לערער

שלום רוזנברג

השלום וסכנותיו

עצמית. תופעות אלה מסוכנות ביותר. אין אנו יודעים כלל וכלל מה טומן בחובו העתיד, תהיינה תוצאות התהליכים הפוליטיים אשר תהיינה. אף על מצדדי תהליך השלום להבין, שאף בשעה שאנו עומדים בפני שינויים היסטוריים מרחיקי לכת, יש יסודות שאסור לערער. אם יעורערו אלה, חלילה, תיגרם קטאסטרופה לאומית. שמירתם של אותם יסודות היא באחריותם של אנשי הרוח השפויים. במציאות שכזאת עלינו לחתור להמשך מפעלנו, תוך שמירה על עקרונות אחדים, ואותם רוצה אני להתוות בהמשך.

העיקרון הראשון הוא שמירת יהדותה של המדינה. אינני מתכוון כאן לקומת-העל, לצביונה הדתי, אלא למסד, לאופייה הלאומי. אנו מצויים במאבק עם הגרסה הקשה ביותר של הפוסט-ציונות, השואפת להפוך את מדינת ישראל לחברה אזרחית, למדינה של אזרחיה. דברים מעין אלה מעלים בזכרוני את סיסמתם של הקומוניסטים "שתי מדינות לשני עמים". אם כך, מדינה אחת מגיעה לי, היהודי. דוק: היהודי, לא הישראלי. אל מול עינינו נוצר קונפליקט איום בין עמי לבין מדינתו. הפוסט-ציונות

אליה. הפוליטיקאים לא בחלו בשדים כדי לבקש עזרה. אחד השדים האלה ששחרר מן הבקבוק הוא הפוסט-ציונות. כאן נעוץ אחד המוקדים של הסכנה החינוכית האורבת לנו. תהליך המבוסס על הכמיהה לשלום ועל השאיפה לפדות משפחות דמים הופך יותר ויותר לתהליך אשר הופך על פיו את התהליך הציוני. לפוסט-ציונות גוונים שונים: הגוון האחד הוא פוסט-ציוני אך יהודי. הוא מתבטא בניסיון לחזור לזהות יהודית המנוכרת לקרקע ולפוליטיקה. הגוון השני הוא פוסט-יהודי. הוא מהווה ביטוי לאובדן מוחלט של הזהות היהודית. המהפכה הציונית הפכה את היהודים לישראלים, ועתה גם ישראליות זאת נמצאת בסכנה. זאת ברית אחת, אך קיימת קואליציה רחבה יותר. תהליך השלום מתחבר לשינויים רוחניים העוברים על העולם כולו וקשורים לקריסת האידיאולוגיות כולן. עושי השלום מלמדים אותנו שרק האגואיזם החברתי והכלכלי יכול להביא שלום לעולם.

אנשי הרוח יצרו אשליות. ואכן, פיגועי הטרור האחרונים שפגעו בנו ניתצו חלק מהן. הם לא הרסו את עמדתנו הציונית, אלא את חלומות השווא, היונקים פעמים רבות מהתכחשות

ה תהליכים העוברים על החברה הישראלית בשנים האחרונות מחייבים אותנו בשיקול דעת ובניסיון רציני להבין אותם. אינני ניטרלי מבחינה פוליטית. מאמין אני בצורך להגיע לפשרה טריטוריאלית. אך תהליכי אוסלו נראים לי כהורסים דווקא אפשרות זו. אולם לא אתיחס כאן לבעיות אלה. אבקש מהקורא לשים בסוגריים את הסוגיות הפוליטיות וללוות אותי במסע אינטלקטואלי לסוגיות רוחניות ואידיאולוגיות הקשורות בהן. המלחמה למען התהליך, בייחוד אחרי רצח ראש הממשלה, הביאה להתגייסותם של אנשי רוח בניסיון להטות את האווירה הציבורית. הפוליטיקה קראה לעזרתה את הרוח, את האנשים המשפיעים על דעת-הקהל ועל התודעה הציבורית, לחנך מחדש את העם. וזאת על ידי מגוון רחב של פעולות, מהטפות פוליטיות ישירות ועד לשירים "תמימים". כך נוצרה ברית בין הפוליטיקה של תהליכי אוסלו לבין האידיאולוגיה של אנשי התרבות המגויסים. בתופעה זו גלומה סכנה עצומה, ולא רק בשל טכניקות שטיפת-המוח שבהן היא משתמשת, לכאורה הפוליטיקה משתמשת באידיאולוגיה, אך בעצם היא משתעבדת

מנסה לגנוב מעמי את מדינתו, ומאתנו את התקווה. והיא עושה זאת על ידי פגיעה בשפתה ובארכיטיפים הפסיכולוגיים הבסיסיים שלה. מעולם לא הייתה אקטואלית יותר הבנתם של אבותינו כשדיברו על איבוד השם והזכר: את שמה של הציונות מנסים הם לאבד על ידי שינוי תודעתו, את זכרה – על ידי הרס ה"מיתוסים" הציוניים.

העיקרון השני מקשר אותנו למימד הזמן. אנשים רבים חושבים שכדי להגשים את מטרותיהם, עליהם להרוס את חזון הגאולה ואת הציפייה לה. קראתי לא מכבר הערה קצרה של עיתונאי שהצביע על ההבדל בין השעון הדיגיטלי, המראה את השעה עתה, לבין שעון המחוגים הקלאסי, המראה את השעה על רקע עיגול היום כולו. אלה הם שתי הסתכלויות על הזמן. השעון האחד מצביע על העכשיו, השני נותן לנו תמונה כוללת יותר ובה עבר ועתיד מהווים רקע להווה. שתי תמונות אלה מייצגות שתי גישות תרבותיות: האחת ממוקדת על הכאן והעכשיו, השנייה – על הפרספקטיבה של הזמנים כולם. לעניינו נרקמת ברית תרבותית, בין העכשיו והשלוש. אין אנו מוכנים לעזוב את הצפייה והציפייה לעתיד, ועתיד פירושו גאולה. אידיאל השלום שאנו מאמינים בו מבוסס על הסתכלות מעבר להווה, הוא יונק מהעבר ומחויב לגבי העתיד. אין האידיאל שלנו יונק מחזון ההווה. אדרבה, אין לנו ספק שאחת הבעיות המכריעות של החברה המודרנית היא האפשרות להשקיע משאבים במשימות שפירותיהן יורגשו רק בעוד דור או דורות. בבסיס אי-יכולת זאת עומד פגם תרבותי מהותי, והוא מחיקת העתיד על מזבח ההווה ואובדן האמונה באוטופיה ובגאולה.

העיקרון השלישי קורא אותנו למלחמה בהפיכת האגואיזם לאידיאל, בעבודה זרה שאליה הם הרייטינג, תרבות השוק והשגשוג הכלכלי. יש כאן הד לנטייה הפוסט-מודרניסטית בכלל, הסוברת שכל אידיאליזם מסוכן הוא והאושר ייבנה דווקא על האנוכיות. זהו חזון של אני, כאן ועכשיו, הצריך לרשת את מקומו של חזון הגאולה. אנא, אל נא תמכרו לנו שלום שמטרתו היא מזרח

חדש של שגשוג כלכלי. יש כאן מעין שוחד תרבותי המנוגד לכל אידיאל חינוכי, יש כאן פגם יסודי ומסוכן בשפת ההסברה. אנו זקוקים לשפה אחרת שמדגישה יסודות אחרים ואינה בונה את השלום כתנאי לאגואיזם ולמתירנות. עלינו להוסיף, דרך אגב, שזה אינו האידיאל שיאפשר את האינטגרציה שלנו באזור. לא המתירנות ולא השגשוג הכלכלי יקשרו בינינו לתרבות האזור, ולא בעל פער יפתח לנו את הדלתות למזרח החדש.

העיקרון הרביעי מביא אותנו לשאלות מוסר. אנו מאמינים בערך האדם מעבר להבדלים שבין גזעים ועמים. "חביב האדם שנברא בצלם" הוא ערך שלאורו אנו חייבים לחנך, ואינני רוצה להרבות דברים במה שנראה בעיניי מובן מאליו. ואולם אפילו על עיקרון זה יכול לחול עיוות. אנסה למקד את הסתייגויותיי באמצעות ביטוי הנשמע פעמים רבות:

דווקא כאן חייבים אנו לחזור לאידיאל היהודי הגדול ביותר. היהדות לימדה אותנו שלהיות יהודי משמעותו להיות שגריר של העם היהודי, ומעבר לכך שגריר של הקב"ה עלי אדמות. דבר זה היה נכון תמיד, קל וחומר עכשיו. כשנפתחים הגבולות, אנו חייבים לראות

צילום: רות עמר "כל העיר"

לענינו נרקמת ברית תרבותית בין העכשיו לשלום

את עצמנו לא בני-אדם נורמליים, כפי שהתרבות הישראלית מנסה לחנך אותנו, אלא שגרירים. להיות שגריר – אין משמעותו לקבל פטור מקנסות חניה.

רצח הוא רצח הוא רצח. כנגדו רוצה אני לטעון: רצח הוא רצח. נקודה. בין שני ביטויים אלה יש הבדל יסודי: רצח הוא רצח. כל דם אדום הוא,

ואין להפלות בין דם לדם, בין דם יהודי לדם ערבי. אך לא נכון הוא, שרצח הוא רצח הוא רצח. יש להבדיל בין דמו של הרוצח לבין דמו של הנרצח. המקרא משתמש בביטוי מופלא: "הבא במחתרת אין לו דמים". אם ניקח ביטוי זה כפשוטו, הרי ש"אין לו דמים" פירושו

אין האידיאל שלנו יונק מחזון ההווה. אדרבה,

אין לנו ספק שאחת הבעיות המכריעות של

החברה המודרנית היא האפשרות להשקיע

משאבים במשימות שפירותיהן יורגשו רק

בעוד דור או דורות. בבסיס אי-יכולת זאת

עומד פגם תרבותי מהותי, והוא מחיקת

העתיד על מזבח ההווה ואובדן האמונה

באוטופיה ובגאולה

שהרוצח מאבד את צלם האלוהים שבו, ופעמים רבות מדי המרחם על האזרים מתאכזר לרחמנים.

הטפות מוסר מתפרסמות נגדנו חדשות לבקרים. זהו מוסר פשטני וסטריאוטיפי, שאינו רוצה לראות את מורכבות המצב, את ההקשר הריאלי שבו נתונה ההחלטה המוסרית הקיומית. עלינו לשאוף לשלום לא מתוך נזירות מוסרית של חטא קדמון ציוני שבעבר, אלא מפני שאנו שואפים לעתיד ללא שפיכות דמים. הימין היה חשוד בחוסר ריאליזם, השמאל ירש אותו בזה. כמי שהרים קולו נגד תופעות של תמימות משיחית, חייב אני להדגיש שהפאתוס המשיחי מצוי היום אך ורק בין המדברים על מזרח תיכון חדש ברטוריקה ללא מעצורים. הקיטש המוסרי מסוכן בהיותו משיחיות שקר שאיננה לוקחת בחשבון את התוצאות של מה שעלול להתפתח לאחר מכן. זהו מוסר מאזוכיסטי, בלתי ריאליסטי, שאינו מוסר. ייתכן שהצדק עמכם, אך אנא, אל תמכרו לנו את השלום בלבוש הקיטש המוסרי.

קיטש מוסרי זה מתבטא לפעמים במאזוכיזם, ובצורה מוזרה משרת הוא את הרע. בכל תשעה באב נהגנו במשך דורות ללמוד את אגדות החורבן, ובייחוד את סיפורם של קמצא ובר-קמצא. על פני השטח למדנו שם ששנאת חינוך אשמה בחורבן. אולם באותה אגדה מוסתר מסר

שונה לחלוטין: דווקא ענוותנותו של אחד מהיועצים המשפטיים של החכמים, זכריה בן-אבקילס, החריבה את היכלנו והגלתה אותנו בין האומות; דווקא איש המשפט החמור והבלתי מתפשר אשם. דבר פשוט זה נשכח פעמים רבות, הן בהטפות המוסר והן ביישומים המשפטיים. אנו מאמינים במשפט, אך לא בפורמליזם המשפטי ובפרוצדורה הערטילאית. אנו מאמינים במשפט, המעניק לאדם צדק וחופש, אבל לא במוסר המזויף, כדבריו של הרא"ה קוק, של החזיר המראה את סימן הטוהרה שבטלפיים, ובזכות זה רוצה להכשיר את הטרף ובדרך אגב להטריף את הכשר.

השלום חייב להיות מושתת על תקווה ולא על עיוורון למציאות. אין אנו מאמינים במשיחיות ההרפתקה, אף לא בקיומה של איזושהי השגחה מיסטית, שאם נתנהג כמשפט גאולת השלווה נתחטף עלינו. אל נא ניתן ששקרים קונבנצ' יונליים יסתירו מאתנו את המציאות.

העיקרון החמישי נוגע ליחסים הפנימיים בתוך עמנו. דבר זה מקבל הבלטה מיוחדת בימינו, כשאנו חלוקים באופן יסודי בסוגיית התהליכים הפוליטיים שבהם אנו נתונים. ספר בראשית מלמד אותנו לשמור על האחוה למרות המחלוקת. זהו האידיאל של השלום הפנימי, של שמירה על היחד שבחינו, של המאבק נגד מלחמת אחים. בעניין זה רוצה אני להוסיף כמה משפטים הנראים לי חשובים, למרות חריפותם. תהליך השלום נראה לפעמים כתהליך המתנהל בדרך הנסללת על סף תהום ההתאבדות. ייתכן שהניסוי המסוכן הזה היה הכרחי מבחינה היסטורית; שנים רבות עמדנו במחלוקת עמוקה שפילגה את העם ושללה כמעט כל אפשרות של קשר. ייתכן שההוכחה היחידה שהאונה השמאלית של תודעתנו הציבורית תקבל היא הבאת עמדותיה עד לאבסורד. היא עושה זאת באופן מוצלח. אולם כולנו מוגבלים באילוצי יסוד. על הימין להבין שאי-אפשר להכריח את

הממשלה באמצעים לא חוקיים לשנות כיוון; על השמאל להבין שלמרות הרטוריקה המרשימה שבה הוא תמיד הצטיין, הוא עושה ניסוי כלאיים "מבוקר", תוך סיכון חמור של ישראלים משני צדי הקו-הירוק. ההיסטוריה תשפוט אותו אם הוא ימריא בהליקופטר הפוליטי שלו וישאיר אחים מופקדים בשטח. ולמרות זאת מלחמת אחים היא מסוכנת יותר.

העיקרון השישי מלמד אותנו שעלינו להיזהר מלשלוש את הלגיטימיות של אותם אנשים שלא חושבים כמונו. המחלוקת הפעורה בינינו הינה לגיטימית. אפילו לאנשים שבצער ובכאב איני יכול לקבל את דעותיהם – זכות קיום. דבר זה מחייב את שני הצדדים. עבורנו מהווה סיטואציה זו בעיה רצינית. הציונות הדתית הייתה מוכנה להקריב דברים הרבה למען שימורה של השותפות ההיסטורית שבנתה את הציונות ואיחדה דתיים וחילונים גם יחד. דבר זה נמצא עתה בסכנה. השותף הציוני החילוני נראה קורס לעינינו. דבר זה מביא אותנו לידי ניסיון קשה שאין עליו תשובה קלה. אחת האפשרויות הדיאלקטיות היא מעין חרדות חדשה, בת זוגה הטבעית של הפוסט-ציונות. אלה מאתנו שאינם רוצים לקבל תשובה זו נאחזים בקרנות המזבח של הציונות הקלאסית בתקווה, ואולי באשליה, שלא אבדו כל התקוות.

אנו עומדים בפני תקופה חדשה נעלמה. אני תפילה שמי שעזר לנו במלחמותינו יעזור לנו גם בנסיון התהליך העובר עלינו. מי ייתן והנותן תשועה למלכים ייתן תשועה לנו בניסוי שמנהיגינו מובילים אותנו. אך אל נא ינסו מסבירי התהליך להקריב את העקרונות המבטיחים את קיומנו והמשכיותנו. אל לנו להיכנע לזהות קוסמופוליטית מעורפלת שאינה אלא משענת קנה רצוף. גם בניסיון זה חייבים אנו להיות יהודים, שגירי הקב"ה עלי אדמות. ■

הפרופ' שלום רוזנברג הוא פרופסור לפילוסופיה יהודית באוניברסיטה העברית